

Ümumi tarix (VI-IX siniflər)

Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün Ümumi tarix f'ənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (VI-IX siniflər)

1. Ümumi tarix fənni üzrə ümumi təlim nəticələri

Ümumi orta təhsil səviyyəsi (VI-IX siniflər) üzrə şagird:

- tarixi dövrləri və sivilizasiyaları xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir, tarixi şəxsiyyətləri, hadisələri və faktları dövr baxımından qiymətləndirir, onlara münasibət bildirir;
- tarixi paralellər aparmaq yolu ilə ayrı-ayrı dövrlərin inkişaf istiqamətlərini, ictimai, iqtisadi, siyasi prosesləri müqayisə edir, nəticə çıxarıb mülahizələrini şərh edir;
- müxtəlif tarixi mənbələri araşdırmaqla lazımi materialları toplayıb sistemləşdirir və təqdim edir.

2. Məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri

Ümumi orta təhsil səviyyəsində məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri

Tarixi zaman

Şagird:

- tarixi dövrləri xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir;
- hadisə və faktları dövr baxımından qiymətləndirir və onlara münasibət bildirir;
- tarixi paralellər aparmaq yolu ilə ayrı-ayrı dövrlərin inkişaf xüsusiyyətlərini müqayisə edir, mülahizələrini şərh edir.

Tarixi məkan

Şagird:

- tarixi məkana görə ictimai, iqtisadi, siyasi və mədəni prosesləri müqayisə edir və mülahizələrini şərh edir, nəticələri təqdim edir.

Dövlət

Şagird:

- ayrı-ayrı dövrlərin yaranması və inkişafı xüsusiyyətlərini, ictimai, iqtisadi və siyasi prosesləri müqayisə edir, mülahizələrini açıqlayır;
- dövlətlərə aid müxtəlif tarixi mənbələri araşdırmaqla lazımi materialları toplayıb sistemləşdirir və təqdim edir.

Şəxsiyyət

Şagird:

- tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir, onlara münasibət bildirir;
- mənbələri araşdırmaqla tarixi şəxsiyyətlərə dair materialları toplayır, təqdimatlar edir.

Mədəniyyət

Şagird:

- mədəniyyətləri və sivilizasiyaları xarakterik əlamətlərinə görə müqayisə edir və fərqləndirir;
- müxtəlif xalqların mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, təqdimatlar edir.

3. Siniflər üzrə təlim nəticələri və məzmun standartları

VI sinif

VI sinfin sonunda şagird:

- tarixdə il hesabından istifadə edir;
- mühüm hadisələrin xronoloji çərçivəsini müəyyən edir;
- qədim insanların həyatında təbii-coğrafi şəraitin rolunu müəyyənləşdirir;
- dövlətlərin yaranmasını, onların siyasi quruluşunu, sosial-iqtisadi münasibətləri tarixi bilik mənbələri əsasında izah edir;
- tarixi şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətini təsvir edir;
- mədəniyyətin yaranması və inkişafını insanların həyatında baş verən dəyişikliklərlə əlaqələndirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. Tarixi zaman

Şagird:

1.1. Tarixi faktların tarixi zamanla əlaqəsini anladığını nümayiş etdirir.

1.1.1. Tarixdə il hesabından istifadə edir.

1.1.2. İbtidai icma cəmiyyəti və quldar dövlətlərin meydana gəlməsi, inkişafı və tənəzzülü dövrlərini fərqləndirir.

1.1.3. Müxtəlif ölkələrdə baş vermiş mühüm hadisə, proses və təzahürlərin xronoloji çərçivələrini müəyyən edir.

2. Tarixi məkan

Şagird:

2.1. Tarixi hadisə, proses və təzahürlərin baş verdiyi təbii-coğrafi şəraitlə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2.1.1. Ən qədim insan məskənlərinin, ilk sivilizasiyaların, dövlətlərin yaranması və inkişaf amillərini izah edir.

2.1.2. Təbii-coğrafi şəraiti əks etdirən xəritə əsasında hadisələrin baş verdiyi tarixi məkanı təsvir edir.

3. Dövlət

Şagird:

3.1. Dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzülü ilə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3.1.1. Qədim dövlətlərin (Misir, Şumer, Babil, Aşşur, İskit, Midiya, Əhəməni, Hun, Çin, Parfiya, Hindistan, Yunanıstan və Roma dövlətləri) yaranmasını, idarəetmə qaydalarını, sosial-iqtisadi münasibətləri təsvir edir.

3.1.2. Mənbələr əsasında qədim dövlətlərlə bağlı məlumatlar toplayır və təqdim edir.

4. Şəxsiyyət

Şagird:

4.1. Tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir.

- 4.1.1. Tarixi şəxsiyyətləri (I Tutmos, III Tutmos, II Ramzes, Hammurapi, Aşşurbanipal, II Sarqon, II Kir, I Dara, Mete xaqan, İskəndər, Sin Şixuandi, Aşoka, Solon, Mitridat, Perikl, Yuliy Sezar, Oktavian Avqust, Konstantin) müəyyənləşdirir.
- 4.1.2. Mənbələr əsasında qədim dövr tarixi şəxsiyyətləri haqqında məlumatlar toplayır, təqdim edir.

5. Mədəniyyət

Şagird:

5.1. *Mədəniyyətləri və sivilizasiyaları qiymətləndirir.*

- 5.1.1. Mədəniyyətin ayrı-ayrı sahələrinin insanların həyat tərzi ilə əlaqələrini izah edir.
- 5.1.2. Mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası əlaqələrə münasibət bildirir.
- 5.1.3. Mədəniyyətlərə, mədəniyyətlərarası əlaqələrə dair məlumat toplayır, təqdim edir.

VII sinif

VII sinfin sonunda şagird:

- tarixi faktları davam etmə müddətinə görə fərqləndirir, onların xronoloji ardıcılığını və sinxronluğunu müəyyənləşdirir;
- xalqların və dövlətlərin ərazi məkanında baş verən dəyişiklikləri xəritə əsasında izah edir;
- erkin feodal dövlətlərin idarəçilik formalarını və sosial-iqtisadi münasibətlerini müqayisə edir;
- dövlət və mədəniyyətlərin inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin rolunu izah edir;
- erkin orta əsrlərdə mədəniyyətlərin inkişaf istiqamətlərini və xüsusiyyətlərini izah edir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. Tarixi zaman

Şagird:

- 1.1. *Tarixi faktların tarixi zamanla əlaqəsini anladığını nümayiş etdirir.*
- 1.1.1. Mühüm tarixi faktları davam etmə müddətinə görə fərqləndirir.
- 1.1.2. Müxtəlif ölkələrdə baş vermiş ayrı-ayrı tarixi faktların sinxronluğunu müəyyənləşdirir.
- 1.1.3. Tarixi faktları xronoloji qaydada sistemləşdirir.

2. Tarixi məkan

Şagird:

- 2.1. *Məkanda baş verən tarixi hadisə, proses və təzahürlərlə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*
- 2.1.1. Feodal münasibətlərinin yaranmasını və inkişafını dövlətlərin və xalqların geosiyasi məkanında baş verən dəyişikliklərlə əlaqələndirir.
- 2.1.2. Dövlətlərin və xalqların həyatında məkan baxımından baş verən dəyişiklikləri xəritələrdəki məlumatlar əsasında təhlil edir.

3. Dövlət

Şagird:

- 3.1. *Dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzülü ilə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*
- 3.1.1. Feodal dövlətlərinin (Çin, Sasani, Qafqaz, Ağ Hun, Qərbi Hun, Göytürk, Uygur, Xəzər, Avar, Bulqar, Hindistan, Ərəb xilafəti, Frank, Bizans, Slavyan dövlətləri, Oğuz, Səlcuq, Samani, Qaraxanlı, Qəznəvi, Xarəzmşahlıq, Monqol, Osmanlı, Qızıl Orda, Teymuri Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu, Səfəvi, Böyük Moğol, Rusiya, İngiltərə, Fransa, İspaniya, İtaliya, Almaniya) yaranması, idarəçilik formaları və sosial-iqtisadi və siyasi münasibətlerini şərh edir.
- 3.1.2. Feodal dövlətlərinin oxşar və fərqli cəhətləri ilə bağlı cədvəl və diaqramlar hazırlayır.

4. Şəxsiyyət

Şagird:

- 4.1. *Tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir.*
- 4.1.1. Dövlətlərin və mədəniyyətlərin inkişafında şəxsiyyətlərin (Attila, Xlodvıq, Bumın xaqan, Məhəmməd peyğəmbər, Böyük Karl, Mahmud Qəznəvi, Alp Arslan, Məlik şah, Çingiz xan, Qara Yusif, Uzun Həsən, Bati xan, II Mehmet, Əmir Teymur, Sultan Sultan Süleyman Qanuni, Əkbər şah, Şah İsmayıl, I Təhmasib, Oranlı Vilhelm, IV İvan) rolunu izah edir.
- 4.1.2. Dövlətin və mədəniyyətin inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin rolu ilə bağlı məlumatlar toplayır və təqdimatlar hazırlayır.

5. Mədəniyyət

Şagird:

- 5.1. *Mədəniyyətləri və sivilizasiyaları qiymətləndirir.*
- 5.1.1. Avropa və Şərqi mədəniyyətinin inkişaf xüsusiyyətlərini izah edir.
- 5.1.2. Şərqi mədəniyyətinin dünya mədəniyyətinə təsirini müəyyən edir.
- 5.1.3. Mədəniyyətlərin inkişafı ilə bağlı materiallar toplayır.

VIII sinif

VIII sinfin sonunda şagird:

- hadisə, proses və təzahürlər arasında səbəb-nəticə əlaqələrini ifadə edən xronoloji cədvəllər hazırlayır;
- feodal münasibətlərinin inkişafı və dağılmasını xalqların və dövlətlərin geosiyasi məkanında baş verən dəyişikliklərlə əlaqələndirir, həmin dəyişiklikləri kontur xəritəyə köçürür;
- mərkəzləşmiş feodal dövlətlərinin yaranmasını və inkişaf xüsusiyyətlərini təhlil edir;
- tarixi şəxsiyyətləri oxşar və fərqli cəhətlərinə görə fərqləndirir;
- Şərqi və Qərbi intibah mədəniyyətlərinin inkişaf xüsusiyyətlərini, onların qarşılıqlı təsirini izah edir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. Tarixi zaman

Şagird:

- 1.1. *Tarixi faktların tarixi zamanla əlaqəsini anladığını nümayiş etdirir.*
- 1.1.1. Oxşar tarixi faktların baş verdiyi zamandan irəli gələn fərqli cəhətlərini izah edir.
- 1.1.2. Oxşar proses və hadisələri əlaqələndirən sinxron cədvəllər tərtib edir.
- 1.1.3. Hadisə, təzahür və proseslər arasında səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirən xronoloji cədvəllər tərtib edir.

2. Tarixi məkan

Şagird:

- 2.1. *Məkanda baş verən hadisə, proses və təzahürlərlə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*
- 2.1.1. Feodal münasibətlərinin dağılması və kapitalist münasibətlərinin yaranmasını, dünyada baş vermiş iqtisadi, sosial dəyişiklikləri məkanla əlaqədə izah edir.
- 2.1.2. Dövlətlərin və xalqların həyatında baş verən ərazi dəyişikliklərini xəritə və sxemlərdəki məlumatlar əsasında kontur xəritələrə köçürür.

3. Dövlət

Şagird:

3.1. *Dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzülü ilə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*

3.1.1. Dövlətlərin (İngiltərə, Fransa, Rusiya, ABŞ, Osmanlı, İran, Çin, Hindistan, Mərkəzi Asiyanın türk dövlətləri, Qazaxıstan, Krım, Sibir, Volqaboyu, Qafqaz xalqları) yaranmasını, idarəçilik formalarını, siyasi, sosial-iqtisadi münasibətləri təhlil edir.

3.1.2. Yeni tipli dövlətlərin qeyri-bərabər inkişafına aid esse yazır.

4. Şəxsiyyət

Şagird:

4.1. *Tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir.*

4.1.1. Tarixi şəxsiyyətləri (Oliver Kromvel, Maksimilian Robespier, I Pyotr, II Yekaterina, Corc Vaşinqton, Benjamin Franklin, Köprülü Mehmet paşa, III Selim, Nadir şah, Ağa Məhəmməd şah Qacar) müqayisə edir.

4.1.2. Tarixi şəxsiyyətlərin oxşar və fərqli cəhətləri ilə bağlı cədvəl hazırlayır.

5. Mədəniyyət

Şagird:

5.1. *Mədəniyyətləri və sivilizasiyaları qiymətləndirir.*

5.1.1. Şərq və Qərbdə intibah mədəniyyətinin xüsusiyyətlərini izah edir.

5.1.2. Elmi kəşf və ixtiraların dünya mədəniyyətinin inkişafına təsirini izah edir.

5.1.3. Dünya mədəniyyətinin nailiyyətlərinə dair cədvəl və qrafiklər hazırlayır.

IX sinif

IX sinfin sonunda şagird:

- müxtəlif ölkələrdə baş verən oxşar tarixi hadisə və faktları dövr baxımından qiymətləndirir;
- kapitalist münasibətlərinin yaranmasını, dünya ölkələrində baş verən dəyişiklikləri məkənlə əlaqədə izah edir;
- dünya ölkələrinin inkişafındakı qeyri-bərabərliyi onların siyasi quruluşu ilə əlaqələndirir;
- tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir;
- mədəniyyətləri, sivilizasiyaları xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. Tarixi zaman

Şagird:

1.1. *Tarixi faktların tarixi zamanla əlaqəsini anladığını nümayiş etdirir.*

1.1.1. Müxtəlif ölkələrdə oxşar tarixi faktların müxtəlif zamanlarda baş verməsinin səbəb və nəticələrini izah edir.

1.1.2. Oxşar tarixi faktların baş verdiyi tarixi şərait arasındakı fərqi müəyyən edir.

1.1.3. Mühüm tarixi faktların zaman əlaqəsini göstərən sinxron cədvəllər hazırlayır

2. Tarixi məkən

Şagird:

2.1 *Məkəndə baş verən hadisə, proses və təzahürlərlə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*

2.1.1. Kapitalist münasibətlərinin inkişaf prosesində və müasir dünyada ölkələrin və xalqların sosial, siyasi, iqtisadi və mədəni həyatında baş verən dəyişiklikləri məkən baxımından qiymətləndirir.

2.1.2. Dövlətlərin ərazi dəyişikliklərini əks etdirən cədvəl və sxemlər hazırlayır.

3. Dövlət

Şagird:

3.1. *Dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzülü ilə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*

3.1.1. Dünyanın (Avropa dövlətləri və Rusiya, ABŞ və Latin Amerikasının ölkələri, Türk dünyası və Qafqaz xalqları, Asiya, Afrika ölkələri) siyasi inkişaf mərhələsini şərh edir.

3.1.2. Dünyanın siyasi inkişaf mərhələsinə aid təqdimatlar hazırlayır.

4. Şəxsiyyət

Şagird:

4.1. *Tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir.*

4.1.1. Tarixi şəxsiyyətləri (I Napoleon, Cüzeppe Haribaldi, I Aleksandr, Sultan II Əbdülhəmid, Otto Bismark, Avraam Linkoln, Franklin Ruzvelt, Vladimir İliç Lenin, İosif Visarionoviç Stalin, Mustafa Kamal Atatürk, Sun Yatsen, Şarl de Qoll, Konrad Adenauer, Turqut Özal, Mao Tszedun, Cəvahirəl Nehru, Heydər Əliyev) fəaliyyətini sosial qrupların mənafeyi baxımından təhlil etməklə onlara münasibət bildirir.

4.1.2. Topladığı materiallar əsasında tarixi şəxslərə dair esse və hekayələr yazır.

5. Mədəniyyət

Şagird:

5.1. *Mədəniyyətləri və sivilizasiyaları qiymətləndirir.*

5.1.1. Mədəniyyətlərin inkişafına təsir edən amilləri izah edir.

5.1.2. Mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası qarşılıqlı təsiri və ziddiyyətləri izah edir.

5.1.3. Mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası əlaqələrə dair esse və hekayələr yazır.